

9. téma

ROD A POHLAVIE. RODOVÁ ROVNOSŤ

Od malička sa rodičia a okolie správali k tebe podľa toho, či si chlapec, alebo dievča – obliekali ti modré alebo ružové dupačky, kupovali autíčka alebo bábiky a očakávali od teba „patričné správanie“ - od chlapcov byť „chlapom“, neplakať, vedieť sa ubrániť na pieskovisku, ... Podobne to pokračovalo asi aj v škole: chlapci mohli byť občas aj „nezbedníci“, predpokladalo sa, že nebudú takí poslušní a poriadni ako dievčatá, preto si ich často učiteľky a učitelia aj viac všímali. Dievčatá museli byť jemné, slušné, usmievavé, poriadne a vždy čisté a upravené...

Tieto očakávania vhodného správania, vlastností a konkrétnych činností od dievčat a chlapcov, vychádzajú zo zvykov v našom kultúrnom prostredí. Nie sú však niečo dané a nemenné. Napríklad to, ako sa ako ženy a muži obliekame, či aké zamestnania vykonávame a môžeme vykonávať, sa mení od kultúry ku kultúre, ale aj v čase. Keby si sa narodila alebo narodil napríklad na Novej Guineji, očakávania by mohli byť aj celkom opačné. A možno aj u nás pred niekoľko sto rokmi by sme dievčatá v škole ani vôbec nestretli – verilo sa, že dievčatá nemôžu študovať.

V každodennom kontakte s druhými sa orientuješ práve týmito znakmi správania a výzoru a podľa nich odhaduješ, či je niekto chlapec alebo dievča, muž alebo žena (odev, účes, celkový vzhľad, spôsob chôdze, reči a podobne). Hoci to nie sú biologické znaky (tie pod odevom nevidíme), napriek tomu ich považujeme mylne za pohlavie.

Pohlavie (*anglicky sex*) je biologická charakteristika človeka na základe pohlavných orgánov a ďalších biologických znakov ako muža a ženy, resp. dievčaťa alebo chlapca.

Rod (*anglicky gender*) je charakteristika človeka ako muža alebo ženy podmienená spoločenskými historicko-kultúrnymi podmienkami. Je to súbor vlastností, činností a znakov ktoré sa od ľudí očakávajú, je to aj spôsob, ako svoju osobnosť utvárame: na základe výchovy, pod vplyvom prostredia, očakávaní, jazyka atď. (Niekedy sa zjednodušene označuje ako „sociálne/kultúrne pohlavie“.)

To, čo znamená byť mužom alebo ženou, čo je považované za „mužské“ a „ženské“ je v rôznych spoločnostiach, alebo v rôznych historických epochách veľmi odlišné. Napríklad v minulosti sa verilo, že žena nie je schopná rovnakého morálneho úsudku ako muž, v kmeni Arapešov ženy

pracujú na poli, starajú sa o obživu, obchodujú a muži sa krášlia, starajú sa o výchovu detí, inde veria, že ženy sú silnejšie a preto aj schopnejšie vykonávať namáhavé fyzické práce. V niektorých spoločnostiach sa dievčatkám odstraňuje klitoris, aby sa mohli vydať a starať sa o deti. Inde sú zas dievčatá sexuálne aktívnejšie a chlapci majú strach z prvého milovania. Svety žien a mužov nie sú všade rovnaké, aj keď ich telá áno.

Ak veríme, že VŠETCI muži sú a musia byť mužskí a VŠETKY ženy ženské, ak považujeme mužskosť a ženskosť za nemennú, vynucujeme ju napriek tomu, ako konkrétne ženy a muži cítia a po čom túžia, aké majú schopnosti a sny, spôsobujeme obmedzenia a prekážky ich plnohodnotného rozvoja ako ľudských bytostí. Takéto uvažovanie a konanie označujeme za **rodovo stereotypné**.

Rodové stereotypy sú predsudky týkajúce sa mužskosti a ženskosti, ktoré predpokladajú, že mužské a ženské vlastnosti a túžby sú OPAČNÉ, že sa NAVZÁJOM VYLUČUJÚ. Je to predstava, že ženy a muži sú akoby z iných svetov: žiaden muž sa nemôže NIKDY správať „žensky“ (byť milujúci, citlivý, starostlivý, robiť domáce práce,...) a žiadna žena sa NIKDY nemôže správať „mužsky“ (byť silná, ambiciózná, budovať kariéru, byť cestovateľkou,...)

Rodové stereotypy sú jednou z hlavných príčin porušovania rodovej rovnosti a diskriminácie žien a/alebo mužov.

Rodové stereotypy ovplyvňujú nás všetky a všetkých. Často nevedome niekoho obmedzujeme alebo zosmiešňujeme, pretože jej alebo jeho predstavy o svojom živote sa nezhodujú s predsudkami, ktoré v sebe stále máme. Hoci vo väčšine kultúr je mužskosť a ženskosť definovaná viac, alebo menej odlišne, nemali by byť obmedzujúce ani ohrozujúce. Rodové stereotypy, rovnako ako stereotypy súvisiace s rasou, môžu byť veľmi nebezpečné, zneužitie proti konkrétnym ľuďom. Aj preto ich medzinárodné spoločenstvo (OSN) odmieta (napríklad v Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý má aj u nás platnosť zákona, sa hneď v dvoch článkoch všetky vlády zaviazali rodové stereotypy odstraňovať). To neznamená mužskosť a ženskosť otáčať, ale otvárať väčšie možnosti pre všetkých. Veď aj muži môžu byť milujúcimi a starostlivými rodičmi a aj ženy môžu byť vedkýňami, záchranárkami. Dnes je už bežné stretnúť dospelého muža s kočíkom, ale ešte vždy sa nám zdá smiešne, ak sa s kočíkom hrá malý chlapec...

Rodové stereotypy sú tak naďalej hlavnou príčinou udržiavania nerovného vzťahu medzi mužmi a ženami a vytvárajú východisko pre **rodovú diskrimináciu**.

Každý a každá z nás má právo správať sa slobodne, vyberať si záujmy a zamestnanie podľa svojich záujmov a nenechať sa ovplyvňovať očakávaním okolia. Ak má chlapec záujem o povolanie, ktoré v súčasnosti vykonávajú väčšinou ženy, ako je napr. vychovávateľ v materskej škôlke alebo zdravotný ošetrovateľ, musí mať možnosť takto sa rozhodnúť. Rovnaké právo má aj dievča, ktoré sa chce stať automechaničkou alebo techničkou – aj to sa nazýva **rovnosť príležitostí žien a mužov**.

Následky rodových stereotypov

Rodové stereotypy môžu viesť nielen k obmedzeniam v našich životoch, ale ich dôsledky môžu byť ohrozujúce aj pre naše zdravie:

- **Násilie páchané na ženách** – viera v to, že ženy majú byť poslušné, podriadené mužom aj v rodine (predstava o mužovi ako „hlave rodiny“) vytvára podmienky na vznik násillia na ženách v partnerských vzťahoch. Aj preto, že určitý stupeň agresivity mužov je stereotypne považovaný za prijateľný, je na Slovensku každá piata žena vystavená násilliu zo strany partnera. Muži, ktorí páchajú takéto násillie majú často pocit, že na to majú právo, že manželka ich „musí poslúchať“. Ženy, ktoré takéto násillie zažívajú, sa často stretávajú

s nepochopením, odmietaním, zľahčovaním a zažívajú pocity hanby a viny, ktoré ich ešte viac obmedzujú a komplikujú tak proces pomoci. Za násilie je však zodpovedný vždy ten, kto ho pácha. Násilie nie je možné ničím ospravedlniť (hovoríme o **nulovej tolerancii násilia**).

Ženy sú často vystavené aj **sexuálnemu násiliu**. Donedávna sa znásilnenie v manželstve nepovažovalo za znásilnenie. Hovorilo sa o sexuálnej aktivite ako o „manželskej povinnosti“. Takéto uvažovanie je neprípustné. Aj na verejnosti sú často ženy vystavené sexuálnemu násiliu a sexuálnemu obťažovaniu. Jeho príčinou je uvažovanie o ženách, ako o sexuálnych objektoch. Ženy majú právo obliekať sa podľa toho, ako sa im páči – rovnako ako muži, ženy majú právo ísť sa večer, alebo kedykoľvek prejsť, kam sa im páči – rovnako ako muži a nikto nemá právo im ublížiť. Obviňovanie žien za násilie, ktoré je na nich páchané, potvrdzuje nerovné postavenie žien a mužov v spoločnosti a ospravedlňuje páchatela násilia (nikto predsa neobviňuje banku za to, že v nej boli peniaze, keď ju vykradnú, ani majiteľku alebo majiteľa auta za to, že jej/mu auto ukradnú). Skutočnosť, že dievčatá a ženy sú nútené žiť v strachu pred mužským násilím, že musia neustále myslieť na svoju bezpečnosť, nemôžu sa slobodne pohybovať na ulici – hlavne po zotmení, je veľmi podobná stannému právu, v akom žijú ľudia v totalitných režimoch, alebo vo vojne.

- **Mýtus krásy** - od malička sa dievčatá hrajú s bábikami Barbie, ktoré predstavujú ideál krásy nášho veku. Málokto vie, že Barbie by v skutočnosti na svojich dlhých nohách, s bujným poprsím nedokázala vzpriamene kráčať, pretože jej postava je nereálna a neprirodzená. Kým pred 30 rokmi vážila priemerná modelka o 8 % menej než priemerná žena, dnes váži menej o štvrtinu. Od ženy sa očakáva, že bude stále krásna a štíhla. Aj to súvisí s vnímaním žien ako objektov, alebo dokonca ako tovaru (slúžia ako reklama na rôzne predmety, ako „doplňok“ k autám na výstavách, ako ozdoba, ...). Ideály krásy žien sú nedosiahnuteľné a ohrozujúce.

Mnoho žien a najmä mladých dievčat trpí poruchami príjmu potravy ako je bulímia a anorexia a ohrozujú tým svoje zdravie a život. Staršie ženy sa zas stále viac podrobujú omladzujúcim a „estetickým“ operáciám. V Afrike si ženy vkladajú do pier hlinené tanieriky, aby im zväčšili peru, či nakladajú na krk kovové náhrdelníky na predĺženie krku. V Ázii dievčatkám mrzacia zväzovaním chodidlá, aby ich mali čím najmenšie a nohy si dávajú predĺžiť vkladáním kúska kosti, aby boli vysoké a krásne. Hoci sa ideály krásy líšia nielen v rôznych kultúrach, ale i v rôznych dobách, ženy podľa stereotypu musia byť predovšetkým krásne. Narastá počet zamestnaní pre ženy, kde sa krása považuje za nevyhnutnú podmienku, a tak diskriminuje mnohé ženy pri uchádzaní sa o prácu. Najzradnejšie je však to, že ženy podľa mýtu krásy NIKDY nie sú „dost' dobré“: sú buď nie dost' pekné na nejakú prácu, alebo sú „príliš pekné“ a tak sú spochybňované iné ich kvality. Vtipy o „blondínach“ tento mýtus krásy len podporujú, pretože predpokladajú, že ženy sú BUĎ pekné, alebo múdre. K ženským telám sa tak naozaj pristupuje ako k objektom: na pozeranie, na „hranie“, na predaj, na ozdobu. Ženské telá však patria ženám samým a nikomu inému!

- **predčasný vstup do sexuálneho života pod nátlakom** – dievčatá sa často podvolujú vôli chlapcov a nechajú sa predčasne „vtlačiť“ do pohlavného styku „na dôkaz lásky“. Chlapci zas často musia stereotypne „dokazovať svoju mužnosť“ pred kamarátmi, alebo aj sami pred sebou. Stereotypne je aj potešenie zo sexu obmedzované: sexuálna aktivita a promiskuita je považovaná za dôkaz mužnosti, kým nezáujem alebo malý záujem o sex, a malé potešenie z neho, je vnímaná ako „typicky ženské“. Tak sa chlapci a dievčatá, muži a ženy v rovnakej miere (aj keď iným spôsobom) pripravujú o potešenie zo sexuálneho vzťahu a radosť zo sexu. Navyše sa vystavujú aj hrozbe sexuálnych porúch, sexuálne prenosných ochorení a zbytočnej traumatizácii.
- **rodičovstvo ako výlučná doména žien** - rodičovstvo sa často obmedzuje na materstvo. Úloha otca sa zužuje na „dozerajúcu“ úlohu, prípadne na „zabavenie detí“ alebo

„odovzdávanie rád do života“. Skutočná starostlivosť o deti je stereotypne na matke. Ona im má zabezpečiť základné potreby – jedlo, čisté oblečenie, spoločnosť, spánok, „pohodu“. Otec svojim výchovným vplyvom, akoby nastupoval až neskôr. V poslednom čase sa čoraz viac volá po „**novom otcovstve**“, čo znamená, že otec sa od začiatku podieľa na výchove dieťaťa a domácich prácach. Predstava o matke, ako tej „pravej“ rodičke je obmedzujúca pre mužov, ktorí by inak boli rovnako schopní prevziať starostlivosť o dieťa od najútlejšieho veku. Modely „nového otcovstva“ sú obohacujúce pre mužov, rovnako však aj pre deti a matky, ako aj pre partnerský vzťah rodičov.

- ako „**rizikové povolanie**“ - pomer dokonaných samovrážd mužov a žien sa ukazuje v neprospech mužov. Muži sa štatisticky dožívajú nižšieho veku ako ženy. Negatívne dôsledky rodových stereotypov sú v prípade mužov a žien rozdielne. Muži nesmú prejavovať svoje city, čo ohrozuje ich psychické zdravie, snaha mužov nájsť pomoc u iných ľudí v prípade, že majú problémy, môže byť definovaná ako závislosť, nesamostatnosť, slabosť.

Aký záver si môžeš zobrať z týchto poznatkov:

- ženy a muži (dievčatá a chlapci) sú rovnoprávne a rovnocenné ľudské bytosti. Podobností medzi ženami a mužmi oveľa viac, než rozdielov.
- každý chlapec alebo dievča má právo zvoliť si spôsob života, záujmy, výzor, oblečenie a svoje povolanie len na základe vlastného záujmu
- nikdy nepodceňuj druhých, pretože sú chlapci alebo dievčatá, alebo vyzerajú a správajú sa inak, než sa očakáva
- tvoj výzor / postava je len tvojou vecou, nenechaj sa ovplyvniť nereálnymi obrazmi a dotlačiť sa do neprirodeného správania (stravovania, diét atď.) **TVOJE TELO PATRÍ TEBE!**
- nikto nemá právo nútiť ťa do ničoho, čo je proti tvojej vôli, či sa to týka správania, sexu atď.
- o začiatku svojho sexuálneho života a výbere partnera alebo partnerky rozhodneš sama/sám – rozhodni sa zodpovedne, podľa toho, čo cítiš a čo považuješ za správne
- máš právo na ochranu pred rodovými stereotypmi

Over si, či si porozumel/a rozdielom medzi biologickým pohlavím a sociálnym rodom. Vyplň krátky test, ktorý nájdeš v príslušnom pracovnom liste.